

Brev til en japansk ven

Oversat og introduceret af Frederik-Emil Friis Jakobsen

Denne tekst rummer to dele: Først oversætterens introduktion til Jacques Derridas “Brev til en japansk ven”, dets historie og relevans for kunsthistorien, og derefter selve oversættelsen af Derridas tekst, hvori han forklarer betydningerne og overvejelserne bag ordet ‘dekonstruktion’, sådan som han forstod og anvendte det. Derridas tekst indeholder to fodnoter, mens oversættereren har forsynet introduktionen og oversættelsen med en række opklarende slutnoter.

JACQUES DERRIDA (1930–2004)

Filosof og professor

École normale supérieure,
École des hautes études en sciences sociales
University of California, Irvine
Frankrig og USA

FREDERIK-EMIL FRIIS JAKOBSEN

Ph.d.-studerende

frederik.emil.friis.jakobsen@idehist.su.se
ORCID 0009-0005-6172-8649
Institutionen för kultur och estetik
Stockholms universitet
Sverige

At tages et andet sted hen—Derrida, kunsten og dekonstruktionens chance

Jacques Derrida? Det er ham med dekonstruktionen. Så langt, så godt. Men hvad er så dekonstruktion? Det er straks et mere kompliceret spørgsmål. Dels fordi ethvert begreb og enhver bestemmelse, ifølge Derrida, altid er under forskydning, selvmodsigende og aldrig ét med sig selv (se eksempelvis Derrida, 2023, p. 121). Dels fordi ordet eller begrebet dekonstruktion gennem tiden har “suget en masse betydninger til sig” og ofte optræder som “et synonym for hele Derridas arbejde”, som Nils Marup Jensen engang beskrev det i dette tidsskrifts københavnske søsterudgivelse *Periskop* (Jensen, 1994, p. 60). Og dels fordi hele Derridas arbejde, og hans bestemmelser af dekonstruktionen, ikke kan siges altid at pege i samme retning, i hvert fald ikke umiddelbart: med Derridas egne ord er dekonstruktionen blandt meget andet noget, der i første omgang begynder med Guds demontering af Babelstårnet, samtidigt med, at den måske altid har været dekonstruktion af dødsstraffen mere end noget andet, og endelig skal vi også forstå, at dekonstruktion *er* retfærdighed, intet mindre.

I vildniset af dekonstruktive og selv dekonstruerbare betydninger, læsninger og anvendelser finder man også Derridas “Brev til en japansk ven”, en tekst skrevet i 1983 og første gang udgivet i 1985, som indeholder Derridas måske klareste og i hvert fald lettest tilgængelige udlægning af dekonstruktionens historie, betydning og formål. Brevets modtager, den japanske religionsforsker Toshihiko Izutsu, er nemlig ikke kun en japansk ven, men også en japansk oversætter, som Derrida her forsøger at rådgive, i hvert fald “skematisk og foreløbigt”, om hvordan ordet “dekonstruktion” bedst kan forstås, og om hvilke betydninger en eventuel (japansk) oversættelse vil skulle tage højde for. De fleste af disse angives apofatisk, negativt: dekonstruktion er ikke en metode, det er ikke en analyse og ikke en kritik, og det er heller hverken en handling eller en operation. Dekonstruktion er med andre ord ikke navnet på en skole eller en strategi; man(d) dekonstruerer ikke noget, dekonstruktionen finder sted, om vi vil det eller ej: nej, “*det* dekonstruerer sig”, som Derrida skriver. Og dekonstruktion finder sted overalt, hvor dette “det”, der dekonstruerer sig, måtte findes. Men præcis hvad dette “det” og især dette “sig” er, det kommer vi ikke umiddelbart nærmere – det er ifølge Derrida dette, der “bærer på hele gåden”, hele dekonstruktionens gåde.

Udover at angive ordets betydning (eller mangel på samme) udpeger Derrida mod brevets slutning, hvad der både fremstår som en dekonstruktionens nødvendighed og (umulige) opgave: Dekonstruktionens “chance”, dens held og dens mulighed, vil netop være, at den bliver oversat, omskrevet, transskriberet og derigennem taget “et andet sted hen”, hvilket dels må forstås som til et andet sprog, i brevets tilfælde japansk, men

også til andre emner og genstande, til andre steder hvor et “det” dekonstruerer sig. Og et ganske glimrende eksempel på dette er dekonstruktionens engagement i kunsten, både gennem Derrida selv og gennem flere af hans efterfølgere.

Et andet sted: Kunsten

Selvom Derrida og hans værker historisk nok har haft størst indflydelse i dele af filosofien, semiotikken og litteraturvidenskaben, indeholder hans forfatterskab også en lang række læsninger og afsøgninger af kunstværker.¹ En del af disse er samlet i udgivelsen *La vérité en peinture*, “sandheden i maleri”, hvori man blandt andet finder det korte essay om *passépartout*, som det allerførste nummer af *Passépartout* indledtes med (Anderberg et al., 1993, p. 1); at en ny oversættelse af Derrida udgives her i et tidsskrift, der selv tog sin begyndelse ved at tage Derridas værk et andet sted hen, er vel derfor kun passende. Udover Derridas generelle refleksioner over *passépartout*, indeholder *La vérité en peinture* også to eksempler på Derridas meget konkrete engagementer i kunstens verden, i form af teksterne “Cartouches” og “+R”, der begge oprindeligt er skrevet som katalogtekster til udstillinger af hhv. Gérard Titus-Carmel og Valerio Adami.

Sidstnævnte tekst er her særligt interessant at fremhæve, da Adamis udstilling på Galerie Maeght i 1975 blandt andet bestod af tre tegninger, der selv tog udgangspunkt i Derridas værk *Glas*. Det var altså ikke kun Derrida, der var engageret i kunsten; kunstnere og værker var også engagerede i Derrida og hans tænkning, i at forsøge at finde og forstå, hvad der her dekonstruerer sig. Et endnu tydeligere eksempel herpå er den ganske anseelige rolle, som Derridas tænkning endte med at spille indenfor arkitekturen. Her opstod “dekonstruktiv arkitektur” som en særegen arkitektonisk stil i løbet af 1980’erne, der blandt andet kulminerede i udstillingen *Deconstructive Architecture* på MoMA i 1988. Et af hovedværkerne på denne udstilling var Bernard Schumis installation i den store Parc de la Villette, der fik titlen “Parc de la Folie”, og som Derrida fungerede som konsulent på.² Og den dag i dag er det såmænd stadig Derrida, der næsten alene fremhæves som inspirationskilde til denne stilart, og ordet “dekonstruktion”, der står som dens navn.³

Udover teksterne i *La vérité en peinture* skrev Derrida også en række andre udstillingstekster og mere teoretiske essays om kunst, og den sidste, som her skal fremhæves, er “Forcener le subjectile”, en tekst om den franske kunstner Antonin Artaud, hvis titel på dansk ville være noget i retning af “At (frem)provokere subjektilet”. Tekstens beskrivelse af subjektilet – på fransk “subjectile”, et ifølge Derrida uoversætteligt ord – er nemlig et tydeligt eksempel på en dekonstruktion, som ifølge Derrida finder sted i kunstværket. “Le subjectile” er på fransk navnet på det, der “bærer” kunstværket: Lærredet, der bærer malingen, papiret, der bærer fotografiet, og så videre. Men ifølge Derrida viser det sig, at subjektilet ikke kun er det konkrete værks understøttende medie, men også er det, der

gør værket – et billede, en tekst eller en hvilken som helst anden repræsentation – muligt i første omgang. I kraft af at være mulighedsbetingelse for billede, tekst og repræsentation, er subjektivet dermed også fundamentet for selve sproget og kunsten. Men samtidig er subjektivet aldrig rigtigt selv til stede i nogle af disse repræsentationer: selvom det er subjektivet, der lader noget sådant som en tekst eller et tegn fremtræde, fremtræder det aldrig selv som andet end en baggrund, og på den måde mener Derrida, at subjektivet altid hjemsøger det, hvis fremtrædelse det lader finde sted.⁴ Her dekonstrueres der lige præcis ikke nogen kunstværker, her eksekveres ingen strategi, for hvis Derrida har ret, finder værkets dekonstruktion jo netop sted sådan, at dette dekonstruerer sig, uanset, om han skriver om det eller ej – fremtrædelsen beror på en ikke-fremtrædelse uafhængigt af, hvorvidt dette beskrives.

De fleste af de her nævnte eksempler ligger godt nok et stykke tilbage i tiden. Dermed ikke sagt, at Derrida og dekonstruktionen ikke stadig er aktuelle for samtidens kunst, men derimod at Derrida i dag særligt huserer i kunsten (såvel som andre steder) gennem andre tænkere og forfatteres fortolkninger og bevægelser af hans arbejde. For dekonstruktionen har jo faktisk haft det store held at blive oversat, transskriberet og taget andre steder hen af tænkere og teoretikere som eksempelvis Judith Butler, Achille Mbembe eller Sara Ahmed, for blot at nævne nogle af de mest fremtrædende i dag. Man kan selvfølgelig på ingen måde reducere deres virke til en arv fra Derrida – dels har de jo netop taget dekonstruktionen andre steder hen, dels er deres arbejde meget mere end dette – men det er ikke desto mindre et faktum, at de alle er dybt påvirkede af Derridas arbejde, der også og især på den måde fortsætter med at være relevant for kunsten i dag og næppe holder op med at være det lige foreløbig.

Et andet sprog, for anden gang: Dansk

Det samme mønster gør sig på sin vis gældende, når man ser nærmere på, hvordan dekonstruktionen er blevet oversat til dansk. Hvis vi her koncentrerer os om nutiden, er der de seneste år netop kommet danske oversættelser af både Butler (*Kroppe af betydning* og *Kønsballade*, begge 2023), Mbembe (*Nekropolitik*, 2019) og Ahmed (*Et ulydigt arkiv*, 2020), og dertil kan blandt meget andet lægges danske udgivelser af tænkere som Paul B. Preciado (*Testo Junkie*, 2022), Gayatri Spivak (i *Strejke*, 2021) og Timothy Morton (*Økologi uden natur*, 2019); alle vægtige tænkere i hvis arbejde dekonstruktionen må siges at spille en fremtrædende rolle, og i kraft af hvem Derrida og dekonstruktion i allerhøjeste grad stadig er noget, som tænkningen beskæftiger sig med. Samtidigt er der også sket det, at Derridas egne ord er begyndt at blive oversat til dansk igen. At tale om en renaissance, hvor lille den end måtte være, er nok at gå for vidt, men ikke desto mindre er der de seneste to år også udkommet to nye Derrida-oversættelser (*Arkivfeber*, 2023 og *Tro og viden*, 2024), efter at der ellers intet nyt er kommet fra den front i en rum tid.

Alt dette for at sige, at der netop nu nok er særligt god grund til at udgive en ny oversættelse af “Brev til en japansk ven”, der som nævnt er en sjældent tilgængelig formulering af, hvad dekonstruktion egentlig er, og derfor forhåbentlig også kan bidrage til dens videre forståelse, fortolkning og tagen andetsteds hen. I den forbindelse er tilgængelighed også et nøgleord på en anden vis. For indeværende oversættelse er nemlig ikke den første af sin slags på dansk. Brevet blev første gang udgivet i 1986 i 12. udgave af tidsskriftet *Semiotik*, dengang i Otto Pedersens ganske glimrende oversættelse. Dens eneste fejl og mangel i dag er netop dens tilgængelighed – det er virkelig ikke en tekst, der er let at opdrive, og således heller ikke for undertegnede, der i efteråret 2023 havde brug for at kunne referere til teksten, men ikke kunne få adgang til den og derfor gik i gang med den nye oversættelse, som nu foreligger her. Samtidig er der dog også enkelte aldrig før oversatte dele af teksten at læse her. Den første danske oversættelse er nemlig baseret på den første franske udgave af brevet, der udkom i det parisiske tidsskrift *Le Promeneur* i 1985, men brevet blev genudgivet med enkelte justeringer og tilføjelser i antologien *Psyché* i 1987, og det er denne udgave, der udgør forlægget for oversættelsen her. Derudover er der tilføjet nogle opklarende slutnoter og illustrationer til teksten, igen med tilgængeligheden for øje. Dermed ikke sagt, at det er nogen let eller simpel tekst – det ville være at stikke læseren blå i øjnene. Men jeg håber, at vi ved at genoversætte og igen tilgængeligøre teksten kan være med til at øge chancen for (en) dekonstruktion, ganske som Derrida i sit brev håber.

— *Frederik-Emil Friis Jakobsen*

Athen og Stockholm, 14. og 20. juni 2024

Brev til en japansk ven

Kære professor Izutsu⁵

Da vi senest mødtes, lovede jeg Dem nogle – skematiske og foreløbige – overvejelser om ordet “dekonstruktion”. Det skulle kort fortalt dreje sig om nogle indledende bemærkninger til en mulig oversættelse af dette ord til japansk, og med henblik på en sådan oversættelse i det mindste at forsøge en negativ bestemmelse af de betydninger eller konnotationer, der om *muligt* skal undgås. Spørgsmålet vil altså være: Hvad er dekonstruktionen ikke? Eller rettere, hvad *burde* den ikke være? Jeg fremhæver disse ord, “muligt” og “burde”. For hvis man kan foregribe vanskelighederne ved oversættelse (og spørgsmålet om dekonstruktionen er også helt igennem spørgsmålet om oversættelse og om begrebernes sprog, om den såkaldt “vestlige” metafysiks begrebslige korpus), skal man ikke begynde i den naive tro, at ordet “déconstruction” på fransk stemmer overens med nogen klar og entydig betydning. På “mit” sprog er der allerede et uigennemskueligt oversættelsesproblem mellem det, som man her og der kan sigte til med dette ord, og selve ordets brug og dets reserver. Og det er allerede klart, at tingene ændrer sig fra en kontekst til en anden, selv på fransk. Hvad mere er: i tyske, engelske og især amerikanske miljøer er det *samme* ord allerede knyttet til vidt forskellige konnotationer, betoning og affektive eller følelsesfulde værdier. Analysen af disse ville være interessant og i øvrigt fortjene et helt studie for sig selv.

Da jeg valgte dette ord, eller da det trængte sig på hos mig, jeg tror, det var i *Om grammatologi*, tænkte jeg ikke, at det ville blive tildelt en så central rolle i den diskussion, der interesserede mig på det tidspunkt. Jeg ønskede blandt andet at oversætte og tilpasse de heideggerianske ord *Destruktion* og *Abbau* til mit eget forehavende. I denne kontekst betegnede de begge to en operation vedrørende den traditionelle *struktur* eller *arkitektur* i den vestlige ontologi eller metafysiks grundlæggende begreber. Men på fransk antydede termen “destruction” for åbenlyst en tilintetgørelse, en negativ reduktion, der måske var tættere på en nietzscheansk “nedrivning” end på den heideggerianske fortolkning eller den type læsning, som jeg foreslog. Så den opgav jeg altså. Jeg kan huske, at jeg undersøgte om dette ord, “déconstruction” (som åbenbart kom meget spontant til mig), nu også var godt fransk. Jeg fandt det i *Littré*.⁶ Her blev de grammatiske, lingvistiske eller retoriske dimensioner associeret med en “maskinel” dimension. Denne association forekom mig meget heldig, meget heldigt indrettet til det, jeg i det mindste ønskede at foreslå. Tillad mig at citere nogle af opslagene fra *Littré*.⁷ “*Dekonstruktion / Handlingen at dekonstruere / Grammatisk term. Forstyrrelse af ordenes konstruktion i en sætning. ‘Om dekonstruktion, almindeligvis kaldet konstruktion’, Lemare, De la*

† DÉCONSTRUCTION (dé-kon-stru-ksion), *s. f.* Action de déconstruire. || Terme de grammaire. Dé-rangement de la construction des mots dans une phrase. De la déconstruction, vulgairement dite construction, LEMARE, *De la man. d'appr. les lan-gues*, ch. 17, dans *Cours de langue lat.*

— ÉTYM. *Déconstruire.*

† DÉCONSTRUIRE (dé-kon-strui-r'), *v. a.* || 1° Dés-assemler les parties d'un tout. Déconstruire une machine pour la transporter ailleurs. || 2° Terme de grammaire. Faire la déconstruction. Déconstruire des vers, les rendre, par la suppression de la mesure, semblables à la prose. || Absolument. Dans la méthode des phrases prénotionnelles, on commence aussi par la traduction, et l'un de ses avantages, c'est de n'avoir jamais besoin de déconstruire, LEMARE, *De la man. d'appr. les langues*, ch. 17. || 3° Se déconstruire, *v. réfl.* Perdre sa construction. L'érudition moderne nous atteste que, dans une contrée de l'immobile Orient, une langue parvenue à sa perfection s'est déconstruite et altérée d'elle-même, par la seule loi de changement, naturelle à l'esprit humain, VILLEMMAIN, *Préf. au Dict. de l'Acad.*

— REM. *Déconstruire*, qui n'est pas dans la dernière édition du Dictionnaire de l'Académie, était dans la 5e; et, comme on voit, M. Villemain, dans la préface de la 6e, s'est servi, avec toute raison, d'un mot qui n'est pas dans cette édition.

— ÉTYM. *Dé...* préfixe, et *construire.*

† DÉCONSTRUIT, ITE (dé-kon-strui, strui-t'), *part. passé* de déconstruire. Dont la forme, la construction est changée. Une machine déconstruite. || Terme de grammaire. Vers déconstruits.

ILL. 1 — Opslagene “déconstruction” og “déconstruire” i *Dictionnaire de la langue française/Le Littré.*

Kilde: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

manière d'apprendre les langues, kap. 17 i *Cours de langue latine*. Dekonstruere / 1. At skille delene i en helhed ad. At dekonstruere en maskine for at transportere den et andet sted hen. 2. Grammatisk term (...) At dekonstruere vers, at gøre dem lig prosa ved at udelade versemålet / Absolut: 'I de prænotionale sætningers metode⁸ begynder man også med oversættelsen, og en af dens fordele er aldrig at have behov for at dekonstruere', Lemare, *ibid.* 3. At dekonstruere sig (...) At miste sin konstruktion. 'Moderne lærdom vidner om, at et sprog, der har nået sin fuldendelse, i en egn af den evige Orient,⁹ har dekonstrueret sig og ændret sig af sig selv, alene ved forandringens lov, der er naturlig for det menneskelige sind', Villemain, *Préface du Dictionnaire de l'Académie*¹

Det vil naturligvis være nødvendigt at oversætte alt dette til japansk, og det udskyder bare problemet. For det siger sig selv, at selvom alle disse betydninger opregnet i Littré interesserede mig i kraft af deres slægtskab med det, jeg "mente", så vedrørte de, metaforisk, om man vil, kun betydningsmodeller eller -regioner og ikke helheden af det, som dekonstruktionen kan stræbe efter i sin mest radikale ambition. Denne begrænser sig ikke til en lingvistisk-grammatisk model, heller ikke til en semantisk model og endnu mindre til en maskinel model. Disse modeller burde selv underkastes en dekonstruktiv udspørgen. I virkeligheden har disse "modeller" efterfølgende været kilde til adskillige misforståelser om begrebet og ordet dekonstruktion, som man har været fristet til at reducere hertil.

---

1 Jeg vil tilføje, at den "dekonstruktion", der optræder i følgende opslag, ikke ville være uinteressant:

"DEKONSTRUKTION. Handlingen at dekonstruere, at skille delene i en helhed ad. Dekonstruktionen af et bygningsværk. Dekonstruktionen af en maskine.

Grammatik. Forskydning anvendt på de ord, som en sætning skrevet på et fremmed sprog er sammensat af, hvor man ganske vist forbyder sig mod dette sprogs syntaks, men derigennem også nærmer sig modersmålets syntaks, med det formål bedre at begribe betydningen, som ordene i sætningen har. Denne term betegner nøjagtigt det, som de fleste grammatikere fejlagtigt kalder "Konstruktion"; for hos en hvilken som helst forfatter er alle sætningerne *konstrueret* i overensstemmelse med hans nationale sprogs genius; hvad gør en udlænding, der forsøger at forstå, at oversætte denne forfatter? Han *dekonstruerer* sætningerne, han skiller deres ord ad i overensstemmelse med det fremmede sprogs genius; eller, hvis man vil undgå enhver sammenblanding af termerne, der er her *Dekonstruktion* med hensyn til den oversatte forfatters sprog og *Konstruktion* med hensyn til oversætterens sprog" (*Dictionnaire Bescherelle*, Paris, Garnier, 1873, 15. udg.)

(Oversætters anmærkning (o.a.): "Dictionnaire Bescherelle" er, ligesom med "Le Littré" et tilnavn for et sprogligt opslagsværk, der henviser til dennes oprindelige forfatter, denne gang Louis-Nicolas Bescherelle. Det citerede opslag optræder allerede i 1856 i 4. udgave af Bescherelles ordbog *Dictionnaire national ou Dictionnaire universel de la langue Française*, se Ill. 2.)

DÉCONSTRUCTION. s. f. (pr. *dé-kon-struk-ci-on*; ét., V. DÉCONSTRUIRE). Action de déconstruire, de désassembler les parties d'un tout. La déconstruction d'un édifice. La déconstruction d'une machine.

— Gramm. Déplacement que l'on fait subir aux mots dont se compose une phrase écrite dans une langue étrangère, en violant, il est vrai, la syntaxe de cette langue, mais aussi en se rapprochant de la syntaxe de la langue maternelle, dans le but de mieux saisir le sens que présente les mots de la phrase. Ce terme désigne exactement ce que la plupart des grammairiens appellent improprement Construction; car dans un auteur quelconque, toutes les phrases sont *construites* conformément au génie de sa langue nationale; que fait un étranger qui cherche à comprendre, à traduire cet auteur? Il *déconstruit* les phrases, il en désassemble les mots, selon le génie de la langue étrangère; ou si l'on veut éviter toute confusion dans les termes, il y a Déconstruction par rapport à la langue de l'auteur traduit, et Construction par rapport à la langue du traducteur.

ILL. 2 — Opslaget “déconstruction” i *Dictionnaire national ou Dictionnaire universel de la langue Française*, 4. udg., 1856.

Kilde: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

Det skal også siges, at ordet sjældent blev brugt og for det meste var ukendt i Frankrig. Det måtte på sin vis rekonstrueres, og dets brugsværdi er blevet bestemt af den diskurs, der dengang blev forsøgt omkring og ud fra *Om grammatologi*. Det er denne brugsværdi, som jeg nu vil forsøge at klargøre, og ikke en eller anden oprindelig betydning, en eller anden etymologi afskærmet fra eller hinsides enhver kontekstuel strategi.

Et par ord mere med hensyn til “kontekst”. “Strukturalismen” var dominerende på det tidspunkt. “Dekonstruktion” syntes at bevæge sig i samme retning, da ordet betegnede en vis opmærksomhed på strukturerne (som i sig selv hverken blot er idéer, former, synteser eller systemer). At dekonstruere var også en strukturalistisk gestus, og under alle omstændigheder en gestus, der antog en vis nødvendighed af den strukturalistiske problematik. Men det var også en antistrukturalistisk gestus – og dens skæbne skyldes til dels denne tvetydighed. Det drejede sig om at afmontere, opløse og afsedimentere strukturer (alle slags strukturer, lingvistiske, “logocentriske”, “fonocentriske” – strukturalismen var dengang især domineret af lingvistiske modeller, af en såkaldt strukturel eller saussuriansk lingvistik – socioinstitutionelle, politiske, kulturelle og, især og først og fremmest, filosofiske strukturer). Det er derfor, at man særligt i USA har associeret dekonstruktionens motiv med “poststrukturalisme” (et ukendt ord i Frankrig, før det “vender tilbage” fra USA). Men at afmontere, opløse og afsedimentere strukturer – en i en vis forstand mere historisk bevægelse end den “strukturalistiske” bevægelse, som der derved blev sat spørgsmålstegn ved – var ikke en negativ operation. Snarere end at ødelægge, var det også nødvendigt at forstå, hvordan en “helhed” var blevet konstrueret,

og af den grund at rekonstruere den. Alligevel var og er den negative fremtoning stadig så meget desto sværere at slippe af med, da den lader sig aflæse i ordets grammatik (de-), selvom denne også kunne antyde en genealogisk afledning, frem for en nedrivning. Det er derfor, at dette ord, i hvert fald i sig selv, aldrig har forekommet mig tilfredsstillende (men hvilket ord er også det?) og altid må omgives med en diskurs. Og det er desto sværere at slippe af med igen, da jeg i arbejdet med dekonstruktionen har været nødt til, ligesom jeg er det her, at mangedoble varslerne om forsigtighed og til sidst at forkaste alle traditionens filosofiske begreber og samtidig bekræfte nødvendigheden af fortsat at gøre brug af dem, i det mindste i udstregning.¹⁰ Noget forhastet har man derfor sagt, at det var en slags negativ teologi (hvilket hverken var sandt eller falskt, men jeg lader den debat ligge her).¹¹

Under alle omstændigheder er dekonstruktionen, til trods for at det kan virke sådan, hverken en *analyse* eller en *kritik*, og det skal oversættelsen tage højde for. Det er ikke en analyse, fordi demonteringen af en struktur ikke er en regression mod det *usammen-satte element*, mod en *uopdelelig oprindelse*. Disse værdier er, ganske som analysens, selv filosofemer, som er underlagt dekonstruktionen. Det er heller ikke en kritik, i generel eller kantiansk forstand. Instansen *krinein* eller *krisis* (afgørelse, valg, dom, skelnen) er selv, ligesom i øvrigt hele den transcendentale kritiks apparat, blandt dekonstruktionens væsentlige "temaer" eller "genstande".

11 Se "Comment ne pas parler" (Derrida, 1987, pp. 535-596, o.a.).

L'être écrit.

L'évidence rassurante dans laquelle a dû s'organiser et doit vivre encore la tradition occidentale serait donc celle-ci : l'ordre du signifié n'est jamais contemporain, est au mieux l'envers ou le parallèle subtilement décalé — le temps d'un souffle — de l'ordre du signifiant. Et le signe doit être l'unité d'une hétérogénéité, puisque le signifié (sens ou chose, noème ou réalité) n'est pas en soi un signifiant, une *trace* : en tout cas n'est pas constitué dans son sens par son rapport à la trace possible. L'essence formelle du signifié est la *présence*, et le privilège de sa proximité au logos comme *phonè* est le privilège de la *présence*. Réponse inéluctable dès lors qu'on se demande « qu'est-ce que le signe ? », c'est-à-dire lorsqu'on soumet le signe à la question de l'essence, au « ti esti ». L'« essence formelle » du signe ne peut être déterminée qu'à partir de la *présence*. On ne peut contourner cette réponse, sauf à récuser la forme même de la question et commencer à penser que le signe ~~est~~ cette ~~chose~~ mal nommée, la seule, qui échappe à la question institutrice de la philosophie : « Qu'est-ce que... ? »

MARGES DE LA PHILOSOPHIE

Comment vais-je m'y prendre pour parler du *a* de la différence ? Il va de soi que celle-ci ne saurait être *exposée*. On ne peut jamais exposer que ce qui à un certain moment peut devenir *présent*, manifeste, ce qui peut se montrer, se présenter comme un présent, un étant-présent dans sa vérité, vérité d'un présent ou présence du présent. Or si la différence ~~est~~ (je mets aussi le « ~~est~~ » sous rature) ce qui rend possible la présentation de l'étant-présent, elle ne se présente jamais comme telle. Elle ne se donne jamais au présent. A personne.

ILL. 3 — Begreber "i udstregning" i praksis.

Kilder: *De la grammatologie*, Éditions de minuit, 1967 og "Différence" i *Marges de la philosophie*, Paris, Éditions de minuit, 1972, pp. 1-31.

Det samme vil jeg sige, hvad angår metode. Dekonstruktionen er ikke en metode og kan ikke omdannes til en metode. Især ikke hvis man lægger vægt på ordets proceduremæssige eller tekniske betydning. Det er sandt, i visse kredse (universitære eller kulturelle, jeg tænker særligt på USA), at den tekniske og metodologiske "metafor", der tilsyneladende er nødvendigt forbundet til selve ordet "dekonstruktion", har været i stand til at forføre eller vildlede. Heraf den debat, der har udviklet sig i de samme kredse: Kan dekonstruktionen blive en metodologi for læsning og fortolkning? Kan den på denne måde lade sig gentillegne og tæmme af de akademiske institutioner?

Det er ikke nok at sige, at dekonstruktionen ikke vil kunne reduceres til en eller anden metodologisk instrumentalitet, til et sæt af transponerbare regler og procedurer. Det er ikke nok at sige, at enhver dekonstruktions-"begivenhed" forbliver singular, eller i alt fald så tæt som muligt på noget i retning af et idiom og en signatur. Det må også slås fast, at dekonstruktionen end ikke er en *handling* eller en *operation*. Ikke kun fordi den har noget "passivt" eller "tålmodigt" i sig (mere passiv end passiviteten, som Blanchot ville sige, end passiviteten, sådan som man modstiller den aktiviteten). Ikke kun fordi den ikke fører tilbage til et (individuel eller kollektivt) *subjekt*, der skulle have initieret den og anvendt den på en genstand, en tekst, et tema og så videre. Dekonstruktionen finder sted, den er en begivenhed, som hverken afventer subjektets eller for den sags skyld modernitetens overvejelser, bevidsthed eller organisering. *Det dekonstruerer sig*. Her er *det* ikke en upersonlig ting, som man kan stille i modsætning til en egologisk subjektivitet. *Det er under dekonstruktion* (som det hed i *Littré*: "at dekonstruere sig (...) at miste sin konstruktion"). Og dette "sig" i "at dekonstruere sig", som ikke er et jeks eller en bevidstheds refleksivitet, bærer hele gåden. Jeg er klar over, kære ven, at jeg i mit forsøg på at belyse et ord for at hjælpe med oversættelsen ikke har gjort andet end at mangedoble vanskelighederne: "oversætterens opgave" (Benjamin), oversætterens umulige opgave, ja, det er også hvad "dekonstruktion" betyder.

Hvis dekonstruktionen finder sted, overalt hvor det finder sted, hvor der er noget (og dette derfor ikke begrænser sig til meningen eller teksten i sidstnævnte ords gængse og boglige betydning), står det tilbage at tænke det, der sker i dag, i vores verden og i "moderniteten", i denne tid, hvor dekonstruktionen bliver til et motiv med sit eget ord, sine foretrukne temaer, sin bevægelige strategi og så videre. Jeg har ikke noget enkelt og formaliserbart svar på dette spørgsmål. Alle mine essays er forsøg på at få talt ud med dette formidable spørgsmål. De er dets beskedne symptomer, lige så meget som de er fortolkningsforsøg. Jeg vover ikke engang at sige, efter en heideggeriansk skematik, at vi befinder os i en væren-under-dekonstruktion – en væren-under-dekonstruktion, som på samme tid skulle have vist sig og skjult sig i andre "epoker". Denne tænkning om "epoken", og særligt om et sammenløb af værens skæbne, om enheden af dens skikken eller dens tilskikkelse (*Schicken, Geschick*),¹¹ fører aldrig til nogen sikkerhed.

For at være meget skematisk vil jeg sige, at vanskeligheden ved at *definere* og derfor også ved at *oversætte* ordet “dekonstruktion” beror på, at alle prædikaterne, alle de definerende begreber, alle de leksikale betydninger og sågar de syntaktiske artikuleringer, som for en stund synes at egne sig til denne definition og denne oversættelse, også er dekonstruerede eller dekonstruerbare, direkte eller ej, og så videre. Og dette gælder for *ordet*, selve enheden af *ordet* dekonstruktion, som det gælder for ethvert ord. *Om grammatologi* sætter spørgsmålstegn ved enheden “ord” og alle de privilegier, som det normalvis tilkendes, særligt i dets *nominale* form. Det er altså kun en diskurs, eller rettere en skrift, der kan kompensere for ordets manglende evne til at være tilstrækkeligt for en “tænkning”. Enhver sætning af typen “dekonstruktion er X” eller “dekonstruktion er ikke X” savner relevans *a priori*, og vi kan i hvert fald sige, at den er falsk. Som De ved, er noget af det vigtigste, der er på spil i det, som i teksterne kaldes “dekonstruktion”, netop afgrænsningen af onto-logikken og frem for alt af denne præsens indikativ i tredje person: *S er P*.

Ordet “dekonstruktion” opnår, som ethvert andet ord, udelukkende sin værdi ved at indgå i en kæde af mulige udskiftninger eller i det, man så ubekymret kalder en “kontekst”. For mit vedkommende, og for det, jeg har forsøgt eller stadig forsøger at skrive, har ordet kun interesse i en bestemt kontekst, hvor det erstatter og lader sig bestemme af alle mulige andre ord, eksempelvis “skrift”, “spor”, “differance”, “supplement”, “hymen”, “phármakon”, “margin”, “gennembrud”, “parergon” og så videre. Listen kan per definition ikke afsluttes, og jeg har kun henvist til navneord, hvilket er utilstrækkeligt og kun gjort af økonomiske årsager. Det ville i virkeligheden have været nødvendigt at citere de sætninger og sætningskæder, som ligeledes, i visse af mine tekster, bestemmer disse navneord.

Hvad dekonstruktionen ikke er? Jamen, alting!

Hvad er dekonstruktionen? Jamen, ingenting!

Af alle disse årsager mener jeg ikke, at det er et *godt ord*.¹² Det er bestemt heller ikke et smukt ord. Det har helt sikkert været til hjælp i en helt bestemt situation. For at finde ud af, hvad der har påtvunget det indenfor en kæde af mulige udskiftninger, på trods af dets væsentlige ufuldkommenhed, ville det være nødvendigt at analysere og dekonstruere denne “helt bestemte situation”. Det er svært, og jeg har ikke tænkt mig at gøre det her.

Et sidste ord, så vi hurtigere kan nå til konklusionen, for dette brev er allerede for langt. Jeg tror ikke, at oversættelsen er en sekundær og afledt begivenhed i forhold til et originalsprog eller en originaltekst. Og som jeg lige har sagt, kan ordet “dekonstruktion” i alt væsentligt erstattes indenfor en kæde af udskiftninger. Dette kan også gøres fra et sprog til et andet. Lykketræffet, chancen for “dekonstruktion(en)” ville være, at et andet ord (det samme og et andet) lader sig *finde* eller *opfinde* på japansk til at sige det

samme (det samme og noget andet), for at tale om dekonstruktionen og for at *tage den et andet sted hen*, skrive den ned og *transskribere* den. I og med et ord, der også ville være smukkere.

Når jeg taler om denne den andens skrift, der ville være smukkere, forstår jeg selvfølgelig oversættelsen som en risiko og en chance for digtet. Hvordan skal man oversætte “digt”, et “digt”?

(...)

Mødtag venligst, kære professor Izutsu, min taknemmelighed og mine hjerteligste hilsner. •

LITTERATUR

- Ahmed, Sara: *Et ulydigt arkiv*, København, Forlaget Nemo, 2020.
- Anderberg, Birgitte et al.: “Intro” i *Passepartout*, vol. 1, nr. 1, 1993, pp. 1-3.
- Butler, Judith: *Kroppe af betydning*, Peter Borum (trans.), Aarhus, Klim, 2023 [1993].
- Butler, Judith: *Kønsballade*, T. Houborg (trans.), København, Forlaget THP, 2023 [1990].
- Derrida, Jacques: *L'écriture et la différence*, Paris, Éditions du Seuil, 1967.
- Derrida, Jacques: *Om grammatologi*, Lars Bonnevie og Per Aage Brandt (trans.), København, Arena, 1970 [1967].
- Derrida, Jacques: *Of Grammatology*, Gayatri Chakravorty Spivak (trans.), Baltimore og London, Johns Hopkins University Press, 1974 [1967].
- Derrida, Jacques: *La vérité en peinture*, Paris, Flammarion, 1978.
- Derrida, Jacques og Paule Thévenin: *Antonin Artaud: Dessins et portraits*, Paris, Gallimard, 1986.
- Derrida, Jacques: *Psyché*, Paris, Éditions Galilée, 1987.
- Derrida, Jacques: *Differance*, Søren Gosvig Olesen (trans.), København, Det lille Forlag, 2002 [1968].
- Derrida, Jacques: *Arkivfeber*, Frederik-Emil Friis Jakobsen (trans.), København, Forlaget Aleatorik, 2023 [1995].
- Derrida, Jacques: *Tro & viden*, Kristian Olesen Toft og Bjarke Mørkøre Stigel Hansen (trans.), Aarhus, Klim, 2024 [1996].
- Heidegger, Martin: *Gesamtausgabe Band 9: Wegmarken*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1976.
- Heidegger, Martin: *Spørgsmålet om teknikken*, Jesper Goll (trans.), København, Gyldendal, 1999 [1954].
- Jensen, Niels Marup: “Den grænseløse kontekst” i *Periskop*, nr. 3, 1993, pp. 57-67.
- Mbembe, Achille: *Nekropolitik*, Gustav Johannes Hoder (overs.), København, Forlaget Aleatorik, 2019 [2003].
- Morton, Timothy: *Økologi uden natur*, Jacob Bøggild og Torsten Bøgh Thomsen (trans.), København, Forlaget Spring, 2019 [2007].
- Preciado, Paul B.: *Testo Junkie*, Maria Catalina Heitmann og Maria Cariola (trans.), København Forlaget Aleatorik, 2022 [2008].
- Saïd, Edward: *Orientalism*, New York, Vintage Books, 1994.

Spivak, Gayatri: "Generalstrejke" i *Strejke*, Mikkel Bolt og Dominique Routhier (eds.), Aarhus, Antipyrine, 2021, pp. 139-152.

NOTER

- 1 For en mere detaljeret beskrivelse af Derridas egne engagementer i særligt billedkunsten henviser jeg igen til Niels Marup Jensens forbilledlige gennemgang i *Periskop* (Marup Jensen, 1994).
- 2 Derrida har nedfældet en række af sine tanker herom i teksten "Point de folie – maintenant l'architecture" (Derrida, 1987, pp. 477-494).
- 3 Se eksempelvis Dansk Arkitektur Centers informationsmateriale om dekonstruktion: <https://dac.dk/viden/artikler/dekonstruktion/> (tilgået 20. juni 2024).
- 4 "Forcener la subjectile" i Derrida, 1986. Se desuden Derrida, 2023, pp. 154-155.
- 5 Toshihiko Izutsu (1914-1993) var en japansk sprog- og religionsforsker og oversætter, mest kendt for sin internationalt berømmede koranforskning og for at have lavet den første japanske oversættelse af Koranen.
- 6 *Dictionnaire de la langue française*, populært kaldet "le Littré" efter værkets forfatter Emile Littré. Ifølge ordbogens nutidige redaktion udmærker den sig ved, "i modsætning til rent forklarende værker", at være "meget litterær, fuld af citater af alle slags og fra alle perioder, og forsynet med råd om brug eller reprimander til berømte forfattere, der tager sig friheder med det franske sprog", og desuden ved at "Émile Littrés forhold til ord ofte er meget kærligt". Se <https://www.littre.org/>.
- 7 Teksten er vedlagt en faksimile af ordbogens opslag "déconstruction" og "déconstruire", der altså ifølge Derrida selv, sammen med hans eget spontane indfald, er en slags arke-spor for dette i (post)moderne tænkning så brugte og omdiskuterede ord. Se Ill. 1.
- 8 Navnet på den franske lingvist Pierre-Alexandre Lemares metode til at lære latin og andre fremmedsprog, fremlagt i *Cours pratique et théorique de langue latine ou méthode prénotionnelle* fra 1817, samme værk som Littré her citerer fra.
- 9 På fransk "l'immobile Orient". Dette og lignende termer på andre europæiske sprog som "the unvarying East", "the immovable Orient" og "der Ewige Orient" er historisk blevet brugt specifikt om de dele af Levanten, der også går under navnet "det hellige land", og mere bredt om "Østen" eller "Orienten" – det sidste tilfælde beskrives i øvrigt af Edward Said som et af orientalismens fire dogmer, "that the Orient is eternal, uniform, and incapable of defining itself" (Said, 1994, p. 301).
- 10 På fransk "sous rature", Derridas navn for det at skrive et ord, typisk et begreb, dernæst krydse det over, og så lade teksten trykke med ordet overkrydset – som Gayatri Spivak skriver i sit forbilledlige forord til sin engelske oversættelse af *Om grammatologi*: "Fordi ordet ikke er nøjagtigt, krydses det over. Fordi det er nødvendigt, forbliver det læseligt" (Derrida, 1974, p. xiv ff.). Som Spivak forklarer, er det en praksis – eller med Derridas ord, en strategi – der approprieres fra Martin Heidegger, som i *Zur Seinsfrage* forsøger på at åbne døren for en "forvandling af det sagte og (...) et ændret forhold til sprogets væsen" (Heidegger, 1976, p. 405) gennem en "overkrydsning" ("Überqueren") af metafysikkens sprog og metafysikken selv, hvilket blandt andet ender med at give sig udtryk i en bogstavelig overkrydsning af ordet "Sein" (*Sein*). Men til forskel fra Heidegger, for hvem

denne overkrydsning skal pege os i retning af noget bestemt, der ikke kan formuleres i metafysikkens sprog – Væren – er det hos Derrida en strategi, der skal markere “fraværet af et nærvær, et altid allerede fraværende nærvær, af manglen på oprindelse, der er betingelsen for tænkning og erfaring” (Derrida, 1976, p. xvii). Skriften i udstregning er således en strategi, hvormed man med Spivaks ord kan benytte sig af det sprog, vi har til rådighed, uden at underkaste sig dets præmisser, eller med Derridas ord kan “operere inden for ordforrådet for netop det, man af-grænser” (Derrida, 2002, p. 67); en strategi til “udtrykkeligt og systematisk at opstille problemet om statussen af en diskurs, der fra en arv låner de ressourcer, som er nødvendige for dekonstruktionen af denne arv selv” (Derrida, 1967, p. 414). Det kan eksempelvis ses udfoldet i praksis i *Om grammatologi* (“tegnet er dette dårligt benævnte noget, det eneste, der undslipper filosofiens grundlæggende, instituerende spørgsmål: “Hvad er det?” (Derrida, 1970, p. 65)) og *Differance* (“jeg sætter også er i udstregning” (Derrida, 2002, p. 51) – det er også herfra, at jeg låner den danske oversættelse af “sous rature”) – i begge tilfælde er ordet dog netop overkrydset og ikke blot gennemstreget. Se Ill. 3.

- 11 Derrida skriver her “destination” og “dispensation”, der anvendes i den franske Heidegger-reception som oversættelser af de tyske termer “Schicken” og “Geschick”, hvor “Schicken” dog oftest er oversat til det franske “envoyer”, altså “at sende”. Det går igen i den danske oversættelse, som jeg her har valgt at læne mig helt og holdent op ad, hvor “schicken” oversættes til “at sende, skikke”, “das Geschick” til “tilskikkelsen” og “geschickliches” til “tilskikkelsesmæssig” (se Heidegger, 1999, p. 54).
- 12 På fransk “bon mot”, der bogstaveligt betyder et “godt ord”, men i daglig tale betyder en vittighed eller en åndrighed.